

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Přímá demokracie v České republice

PAVEL PECHANEC

Wolters Kluwer
Česká republika

Vzor citace: PECHANEC, P. *Přímá demokracie v České republice*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011. 196 s.

Právní stav publikace je k 1. listopadu 2011.

Lektorovali: JUDr. Věra Jirásková, CSc., prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc., dr. h. c.

© JUDr. Pavel Pechanec

ISBN 978-80-7357-700-1

Vydává Wolters Kluwer ČR, a. s., U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3, v roce 2011 jako svou 916. publikaci. Odpovědná redaktorka Iva Mrázková. Vydání první. Stran 196. Sazba Monika Svobodová. Tisk Serifa, Jinonická 80, 150 00 Praha 5.

www.wkcr.cz, e-mail: knihy@wkcr.cz, tel.: 246 040 405, 246 040 444, fax: 246 040 401

Mé ženě Vieře

Obsah

Seznam použitých zkratk	XI
Slovo o autorovi	XIII
Úvod	1
1 Demokracie	3
1.1 Pojem demokracie a pokus o definici	3
1.2 Reprezentativní demokracie	9
1.3 Přímá demokracie	12
1.3.1 Formy přímé demokracie	15
1.3.1.1 Petice	15
1.3.1.2 Referendum (všelidové hlasování)	16
1.3.1.3 Lidová iniciativa	23
1.3.1.4 Plebiscit	25
1.3.1.5 Odvolání (Recall)	25
2 Přímá demokracie v České republice	27
2.1 Historie institutů přímé demokracie na území dnešní České republiky	28
2.1.1 Instituty přímé demokracie do roku 1948	28
2.1.2 Instituty přímé demokracie od roku 1948 do roku 1989	31
2.1.3 Instituty přímé demokracie od roku 1989	35
2.2 Úprava institutů přímé demokracie de lege lata	37
2.2.1 Ústavní rámec	38
2.2.1.1 Instituty přímé demokracie v Ústavě České republiky	39
2.2.1.2 Instituty přímé demokracie v Listině základních práv a svobod	46
2.2.1.3 Ústavní zákon o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii	50
2.2.2 Zákonný rámec	56
2.2.2.1 Zákon o provádění referenda o přistoupení České republiky k Evropské unii	56

2.2.2.2	Zákon o místním referendu	61
2.2.2.3	Zákon o krajském referendu	77
2.2.2.4	Zákon o právu petičním	86
2.2.2.5	Referendum napříč právním řádem České republiky	91

3	Legislativní pokusy o zavedení institutů přímé demokracie	93
3.1	Neúspěšné legislativní pokusy	93
3.1.1	Pokus č. 1	93
3.1.2	Pokus č. 2	96
3.1.3	Pokus č. 3	99
3.1.4	Pokus č. 4	101
3.1.5	Pokus č. 5	102
	3.1.5.1 Referendum	103
	3.1.5.2 Lidová zákonodárná iniciativa	106
3.1.6	Pokus č. 6	108
3.1.7	Pokus č. 7	109
3.1.8	Pokus č. 8	112
3.1.9	Pokus č. 9	115
3.1.10	Pokus č. 10	117
3.1.11	Pokus č. 11	120
3.1.12	Pokus č. 12	120
3.1.13	Pokus č. 13	123
3.1.14	Pokus o referendum ad hoc	124
3.2	Úspěšné legislativní pokusy	125
3.3	Shrnutí	129
4	Instituty přímé demokracie de lege ferenda	132
4.1	Úvahy nad argumenty pro a proti	132
4.1.1	Zneužitelnost přímé demokracie	133
4.1.2	Limity moci lidu	139
4.1.3	Neinformovaný lid	144
4.1.4	Finanční náročnost	145
4.1.5	Legitimita přímé demokracie jako všelék?	149
4.1.6	Lesk a bída kvora	153
4.2	Úvahy ve vztahu k tripartitě moci	155
4.2.1	Přímá demokracie a moc soudní	156
4.2.2	Přímá demokracie a moc výkonná	162
4.2.3	Přímá demokracie a moc zákonodárná	164

4.2.3.1 Lid jako výlučný zákonodárce/ústavodárce	166
4.2.3.2 Lid jako součást legislativního procesu	167
4.2.3.3 Lid jako negativní zákonodárce	168
4.2.3.4 Lid jako subjekt zákonodárné iniciativy	168

Závěr	171
------------------------	------------

Summary	173
--------------------------	------------

Seznam použité literatury	177
--	------------

Rejstřík	181
---------------------------	------------

Seznam použitých zkratk

BGBI	Bundesgesetzblatt, Spolková sbírka zákonů (pojem používaný v Rakousku i Německu)
B-VG	Bundes-Verfassungsgesetz, BGBI 1994/1013, Ústava Rakouské republiky
BV	Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, Ústava Švýcarského spříseženstva, v platném znění
ČNR	Česká národní rada
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika ve smyslu ústavního zákona č. 100/1960 Sb.
GG	Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Základní zákon Spolkové republiky Německo
GOG-NR	Geschäftsordnung des Nationalrates, 1975 BGBI 410, Jednací řád Národní rady Rakouské republiky
Listina základních práv a svobod / / Listina	usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
NRWO	Bundesgesetz über die Wahl des Nationalrates, Nationalrats-Wahlordnung, BGBI 1992/471, zákon o volbách (do) Národní rady Rakouska
Pl. ÚS	Plénium Ústavního soudu České republiky

ÚS	Ústavní soud České republiky
Ústava České republiky / / Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění
VolksbegG	Volksbegehrengesetz, BGBl 1973/344 – Wv, zákon upravující lidovou iniciativu v Rakousku
VolksbefrG	Volksbefragungsgesetz, BGBl 1989/356, zákon upravující lidové dotázání v Rakousku
VolksabstG	Volksabstimmungsgesetz, BGBl 1973/79 – Wv, zákon upravující lidové hlasování v Rakousku
VerfahrenG	Gesetz über das Verfahren bei Volksentscheid, Volksbegehren und Volksbefragung nach Artikel 29 Abs. 6 des Grundgesetzes (G Artikel 29 Abs. 6), zákon upravující postup dle čl. 29 odst. 6 Ústavy Spolkové republiky Německo

Slovo o autorovi

JUDr. Pavel Pechanec (1983) je absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Během studia absolvoval stipendijní pobyty na univerzitách ve Vídni a Hamburku, kde se věnoval problematice přímé demokracie. Od roku 2008 působil jako asistent předsedy obvodního soudu v Praze, a to na všech úsecích činnosti soudu. V roce 2011 vykonal justiční zkoušku a od tohoto roku působí jako samostatný advokát. V současné době dokončuje na Právnické fakultě UK doktorské studium v oboru veřejné právo.

Úvod

„*Ostych: až někdy, až jindy,
snad někdy později;
až budu vědět ještě něco jiného,
až budu vědět ještě něco víc.*“
Josef Čapek, Kulhavý poutník

Diskuse o přímé demokracii v České republice patří k běžnému politickému koloritu posledních dvaceti let. Četnost diskusí ovšem není přímo úměrná četnosti institutů přímé demokracie v právním řádu České republiky. Jelikož se jedná o téma bytostně politické, bývají i diskuse často nadmíru ideologické, bez věcného rámce, a omezené pouze na půdu Parlamentu. Legislativní proces jako by v případě přímé demokracie zcela postrádal rozměr sociální – celospolečenský. Poptává snad *lid* přímou demokracii, nebo ji poptávají pouze jeho političtí reprezentanti? Existují opakující se konfliktní situace, které nejsou právem normovány, popř. situace, jejichž dosavadní normativní regulace není dostatečná a na které by přímá demokracie byla lékem?¹

Zavádět do právního řádu instituty, jejichž celospolečenská poptávka není zřejmá, je velmi krátkozraké, a to zejména u institutů přímé demokracie, které jsou přímo závislé na míře identifikace lidu s nimi. Lze pak vůbec přímou demokracii zavádět takto „shora“? Neměl by si její zavedení vyžádat přímo lid tzv. zdola? A má k tomu vůbec legální prostředky, když právě instituty přímé demokracie chybí?

Absence oné celospolečenské diskuse má neblahé následky. Přímá demokracie nezřídka bývá vnímána jako synonymum slova *referendum*, aniž by bylo zdůrazněno, že disponuje širokou paletou různorodých institutů a že i samo referendum je jen množinou více pojmů.

V následujícím textu se nebudeme snažit hodnotit míru vhodnosti či prospěšnosti institutů přímé demokracie, neboť se jedná o téma ryze politické. Je totiž na ústavodárci, tedy na Parlamentu, a tím na politicích, jak se v podmínkách reprezentativní demokracie rozhodnou dostát imperativu dělby státní moci a jak tuto dělbu *legitimizují* ve vztahu k lidu jakožto jedinému zdroji veškeré státní moci. Ať už má politická reprezentace na přímou demokracii negativní, či

¹ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1995. Legislativní proces, s. 109.

pozitivní názor, vždy se bude jednat o postoj legitimní s konkrétní politickou odpovědností ve vztahu k voličům.

Následující pojednání bude zaměřeno hlavně na rovinu právní a faktickou. Pojedná o přímé demokracii a jejích institutech obecně i ve vztahu k České republice a jejímu právnímu řádu.

Česká republika se nemůže pochlubit propracovanými instituty přímé demokracie na celostátní úrovni. Její občané nemají k dispozici zákon o *obecném referendu* či snad o *lidové iniciativě*, o institutu *odvolání* ani nemluvě. Některé instituty přímé demokracie však jsou zastoupeny na úrovni místních samospráv. Absence celostátní úpravy obecných institutů přímé demokracie vyvolává další otázky. Je snad demokratickým deficitem? Je přímá demokracie nezbytným atributem moderního demokratického státu? Je doplněním, nebo antitezí demokracie reprezentativní? A podobně.

Přímá demokracie jako ryzí forma vlády dnes není uplatňována v žádném státě na světě. Nelze si ale nepovšimnout, že některé státy přímou demokracii jako doplňkový institut demokracie reprezentativní užívají. Jiné státy, včetně států demokratických a právních s vysokou mírou svobody jednotlivce a vyspělou politickou kulturou, uplatňují pouze model demokracie reprezentativní, aniž by tuto absenci považovaly za jakýkoliv druh demokratického deficitu. Existuje tedy univerzální model?

Proto aby bylo možno dostat cílům tohoto pojednání, bylo nezbytné zabývat se těžko uchopitelnými pojmy jako např. *lid*, *legitimita* či *demokracie*. Ke každé definici bylo přístupováno s pokorou a vědomím, že obstojí snad jen tehdy, je-li sledována optikou přímé demokracie. Tam, kde se kniha nevyhnula zjednodušení, je čtenáři v poznámce pod čarou ozřejmen zdroj, který o pojmu obsáhle (bez zjednodušení) pojednává.

Patrně žádná jiná oblast práva nemusí balancovat tak ostražitě mezi právem a politikou jako právo ústavní. Také následující text se pokusí o hodnotovou neutralitu a ryzí pohled právní. Jak již bylo řečeno, jsou otázky potřebnosti či účelnosti zavedení institutů přímé demokracie otázkami výsostně politickými a nepřísluší autorovi je činit.

Neskromnou ambicí této knihy je poskytnout čtenáři dostatečné množství informací a podnětů k tomu, aby si sám na přímou demokracii učinil názor. Stane-li se pak kniha základem pro diskusi a vyprovokuje-li myšlenky další, bude její poslání zcela naplněno.

Nebylo by možné přistoupit k sepsání této knihy bez konkrétní pomoci lidí, kterým se sluší poděkovat. Děkuji tedy zejména prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc., univ. prof. Dr. DDr. h. c. Güntheru Winklerovi, JUDr. Věře Jiráskové, CSc., JUDr. Petru Šustkovi, Ph.D., a Marii Pechancové. V neposlední řadě pak děkuji své ženě Vieře za trpělivost, díky které jsem se mohl tématu věnovat.

Demokracie

„*Vláda lidu, lidem a pro lid.*“

Abraham Lincoln, Gettysburg, 1863

1.1 Pojem demokracie a pokus o definici

Pojmy jako *čas*, *spravedlnost*, *právo*, *pravda*, *krása* a mnoho dalších patří do té skupiny pojmů, které jsou běžně používány, ale jejichž definice není jednoduchá. Některé z pojmů ani beze zbytku definovat nelze, přestože se o to pokoušejí generace vědců.²

„V podobných nesnázích se tu a tam ocitáme všichni. Jsou to nesnáze člověka, který prohlašuje: Poznám slona, když ho vidím, ale neumím ho definovat. Stejný problém vyjádřil známými slovy i svatý Augustin, když se zamýšlel nad pojmem času: Co jest vlastně čas? Víím to, když se mě naň nikdo netáže; mám-li to však někomu vysvětlit, nevím.“³

Obdobně je to i s definicí *demokracie*. V průběhu staletí totiž byla různými mysliteli nazírána různým úhlem pohledu jejich zkoumání, byly do ní vkládány odlišné představy, rozličný obsah, zaštiťovali se jí nejrůznější vládci, i ti vpravdě nedemokratičtí.⁴ Byla vnímána jako nevhodná forma vlády lůzy i jako nejideálnější řešení. Následující text se tedy nebude pošetile pokoušet *demokracii* definovat, ale za účelem menšího exkurzu se přidrží zjednodušujícího, všeobecně akceptovatelného dílčího závěru, že demokracie je *formou vlády*, ve které je politická moc odvozena od *lidu*.

² Ke složitosti vydefinování pojmu *právo* srov. např. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1995. 247 s.

³ HART, H. L. A. *Pojem práva*. Praha : Prostor, 2004. Přetrvávající otázky, s. 29.

⁴ PAVLÍČEK, Václav, et al. *Ústavní právo a státověda. Obecná státověda*. Praha : Linde, 1998. 366 s.

Současné výzkumy naznačují, že již před mnoha tisíci let žila prvotní společenství našich předků ve skupinách, v primitivních demokratických společenstvích, „v nejpřirozenějším politickém systému“.⁵

S následným usazováním obyvatelstva započalo i vytváření hierarchických systémů. Starověkým despociím byl pojem demokracie, resp. jakékoli formy vlády lidu, cizí. Ani nejosvícenější starověcí filosofové s vládou lidu nepracovali a preferovali silného vůdce či panovníka.

„Či K'ang-czi se tázal mistra na vládu, řka: Dejme tomu, že bych měl zabít ty, co porušují Cestu, abych pomohl těm, kdo jdou Cestou, co bys tomu řekl? Mistr odpověděl, řka: Jsi zde, abys vládl, nikoli abys zabíjel. Toužíš-li po Dobru, lid bude dobrý. Podstata urozeného muže je podstata větru. Podstata malého je podstata trávy. A když vítr vane nad trávou, tráva se musí ohnout.“⁶

Podstata silného vůdce lidu, panovníka nadaného neomezenou mocí, se prolíná celým starověkem a zřídka pokusy o náznak demokracie končí neúspěšně.⁷ Rozhodnutí lidu učiněná proti vladaři či vůdci jsou vydávána za příklad neschopnosti lidu vládnout sobě samému.

„I promluvil Hospodin k Mojžíšovi: Sestup dolů. Tvůj lid, který jsi vyvedl z egyptské země, se vrhá do zkázy. Brzy uhnuli z cesty, kterou jsem jim přikázal. Odlili si sochu býčka a klanějí se mu, obětují mu a říkají: Toto je tvůj bůh, Izraeli, který tě vyvedl z egyptské země.“⁸

Jakožto pojem se *demokracie* poprvé objevuje v řeckých městských státech. Původ slova je odvozen z řeckého *demos*, tedy lid, a *kratein* neboli vládnout. Prvotní společnosti vytvářející vědomě demokratické formy vlády nalezneme v řeckých městských státech kolem 6. století př. Kr. Obsah pojmu demokracie zde byl chápán vesměs hodnotově záporně jakožto obec/stát ovládaný masou, popř. jako forma vlády, které „se nepřikládal morální význam“.⁹ Ani ona legendární athénská demokracie by dnes s největší pravděpodobností neobstála a jako demokracie by nazírána nebyla. Podíl na politické moci zde měli pouze svobodní muži – občané obce – schopní vojenské služby, popř. ti z mužů, kteří vojenskou službu již vykonali. Ženy, cizinci, otroci, ale také někteří svobodní

⁵ DAHL, Robert. *O demokracii*. Praha : Portál, 2001. Kde a jak vznikla demokracie, s. 16.

⁶ *Hovory Konfuciovy*. Praha : Jan Laichter, 1940. Kniha dvanáctá, s. 120.

⁷ K prvotním snahám o primitivní demokracii v raných sumerských státech či Indii srov. Democracy. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, [cit. 2010-10-17]. Dostupné z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Democracy>>.

⁸ Ex 36, 7–8.

⁹ PŘIBÁŇ, Jiří. *Disidenti práva*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. Legitimita bez svrchovaného lidu, s. 29.

občané muži podíl na politické moci neměli. Pojem *lid*, od kterého se odvozuje státní moc, bychom tak optikou výše uvedeného měli nahradit spíše pojmem *bojeschopní občané* (muži), kteří představovali jen asi 1/7 obyvatel Athén.¹⁰ Ti pak jako jediní měli právo participovat na politické moci, ucházet se o úřady, vydávat zákony a soudit.¹¹

Skutečnost, že formy vlády v řeckých městských státech vyvolávaly mnohé otázky a pochybnosti i mezi současníky, nejlépe dokládá množství spisů o hledání ideální formy vládnutí. Za prvního autora, který začal vědecky nazírat organizaci státu a formy vlády, je považován *Platon*.¹² Poté co se rozešel s domovskými Athénami a ztratil víru v demokratické zřízení, zejména po odsouzení a smrti Sokratově, snaží se ve svém díle *Ústava*, ústy Sokratovými, vystavět spravedlivou společnost na třech třídách, z nichž pouze ti nejlepší mohou vládnout obci. V tomto světle bychom o jeho ideální formě vlády mohli hovořit jako o *aristokracii*. Tam, kde hovoří o demokracii, vytýká jí zejména velkou míru svobody, hraničící s anarchií, a nedostatek řádu, vedoucí nutně k její záhubě.¹³

V řeči o člověku demokratickém: „(...) žije den za dnem hověje takto choutce, která se právě nahodí; jednou se opíjí a dává se ukolébati zvuky hudby, podruhé však pije jen vodu a moří se při hubené stravě, tu zase provozuje tělocvik, druhdy však lenoší a o nic se nestará, jindy však jako by se horlivě zabýval filosofií. Často pak vystupuje v životě politickém a tu vyskakuje ze svého místa, řeční i dělá, cokoli se mu namane; a jestliže ho někdy napadne záviděti některým válečníkům, vrhne se na tuto dráhu, pakli peněžníkům, zase na tento obor. A tak nevládne jeho životem ani žádný řád ani nucená kázeň, nýbrž žije tímto způsobem až do konce a říká tomu příjemný, svobodný a šťastný život.“¹⁴

K obdobným závěrům ostatně ve svém díle dochází i *Aristoteles*, který se však s Platonem rozchází v názoru na společné vlastnictví majetku u vůdčích tříd v obci (včetně žen a dětí) a omezí se na prosté odmítání hamižnosti. Definiuje tři správné formy vlády, které ještě dělí hierarchicky, a z nich vyvozuje jejich negativní protiklady. Nejlepší formou vlády je tak podle Aristotela *monarchie*, kde panovník vládne ku prospěchu poddaným. Opakem je *tyranida*, ve

¹⁰ PAVLÍČEK, Václav, et al. *Ústavní právo a státověda : Obecná státověda*. Praha : Linde, 1998. 366 s.

¹¹ Do dějin vešel zejména proces se Sokratem obžalovaným ze zločinu rušení státního náboženství a kažení mládeže (zločin podvracení státu), viz PLATON. *Obrana Sokrata*. Praha : Jan Laichter, 1942. 119 s.

¹² Tím není dotčena skutečnost, že již tzv. předsokratovská filosofie se v obecné rovině vládnutím zabývala. K tomu srov. např. PAPROTNY, Thorsten. *Stručně dějiny antické filozofie*. Praha : Portál, 2005. 182 s.

¹³ PLATON. *Ústava*. 4., opravené vydání. Praha : OIKOYMENH, 2005. 427 s.

¹⁴ Tamtéž, s. 325–326.

kteřé tyran vládne pouze ku prospěchu sobě samému. Jako druhou optimální formu vlády označuje *aristokracii*, ve které ku prospěchu celku vládnou nejlepší. Jejím protikladem je *oligarchie*, kde si úzká skupina osob dělí úřady a touží po zbohatnutí nedbaje obecného blaha. Za poslední z optimálních forem vlády označuje Aristoteles *politeiu – timokracii*, kterou přirovnává k bratrům, již jsou si rovni. Jejím opakem je *demokracie*, kde vládne dav. Aristoteles však hierarchicky dělí i ony – podle jeho mínění – neoptimální formy vlády a demokracii označuje za nejméně špatnou.¹⁵

Aristoteles přirovnává formy vlády k poměrům v rodině a k přátelství: „(...) demokracie jest ponejvíce v domácnostech bez pánů – tam totiž jsou všichni rovni –, a v těch, v nichž pán jest slaboch, a kde si každý dělá, co chce.“¹⁶

Po obsazení řeckých států Římany se demokracie na dlouhá staletí až na drobné výjimky (Island, Faerské ostrovy, Švýcarsko apod.) vytrácí.¹⁷ Římané vytvořili jiný systém vládnutí, nazývaný *republika*, tj. pojmenovaný složeninou slov *res* (věc) a *publicus* (veřejný). Vláda zde však zpočátku byla jen v rukou urozených (*patriciové*), až v průběhu vývoje se i lid (*plebs*) mohl po lýtých bojích na moci podílet. Římská republika ale byla nakonec nahrazena diktaturou a vládou císařů.¹⁸

Po celý středověk je suverénem panovník, který se snaží svou moc rozšířit, a myšlenka vlády lidu není na pořadu dne. Pouze v rovině teoretické, v bojích panovníka s církví, je formule *omnis potestas a Deo* (všechna moc pochází od Boha) nahrazována formulí *omnis potestas a populo* (všechna moc pochází od lidu), bez nároku na demokratickou formu vlády.¹⁹ Jisté snahy o demokratické uspořádání lze vyzorovat v některých městech severní Itálie, ale vždy nakonec ustoupily autoritářským režimům.²⁰

Demokracie či jiná forma vlády lidu není vlastní ani utopickému myšlení pozdního středověku a počátku novověku. Tommaso Campanella ve svém díle *Sluneční stát* opět staví utopickou vizi společnosti rovnosti, které vládnou filosofové

¹⁵ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Praha : Rezek, 2009. 291 s.

¹⁶ Tamtéž, s. 194.

¹⁷ K tomu srov. např. Democracy; History of democracy. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, [cit. 2010-10-17]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Democracy;History_of_democracy>.

¹⁸ DAHL, Robert. *O demokracii*. Praha : Portál, 2001. Kde a jak vznikla demokracie, s. 19.

¹⁹ Obhajoba Ludvíka Bavorského a císařské nadřazenosti vedená Marsiliem z Padovy, nejvýznamnějším středověkým zastáncem svrchovanosti lidu. K tomu srov. SARTORI, Giovanni. *Teória demokracie*. Bratislava : Archa, 1993. Demokracia v etymologickom zmysle, s. 31.

²⁰ O snaze o ovládnutí měst snažících se o demokracii viz MACHIAVELLI, Niccoló. *Vladař*. Praha : XYZ, 2007. 203 s.

a kněží a která není nepodobná vizi Platonově včetně společných žen, dětí a odmítání soukromého vlastnictví (což zejména vzhledem ke skutečnosti, že Campanella byl dominikánským mnichem, překvapí).²¹

Renesance se demokracii dostalo až v 18. století v souvislosti s velkou francouzskou revolucí, s bojem amerických kolonií za nezávislost a s myšlenkami osvícenství. Demokracie, dříve forma vlády bez hodnotového významu, se znovu dostává do popředí. Lid je opět nazírán jakožto zdroj politické moci – nejvyšší suverén. Kritiky se naopak dostávalo šlechtě a církvi. Hesla o svobodě, rovnosti a bratrství,²² o vládě lidu, lidem a pro lid²³ přežila do dnešních dnů a stala se základem moderních demokratických států. Moderní politické panství již bez demokratické legitimacy nemělo být možným.

„(...) proces univerzalizace partikulárního je vnitřním procesem vzniku politiky. V moderních podmínkách je tento proces patrný například na transformaci lidu z amorfni politické masy na svrchovaného nositele politické moci, univerzálních politických principů a morálních hodnot. Francouzskou i americkou revoluci přes všechny odlišnosti spojuje právě tento proces proměny partikulární politické síly v nositele univerzálních humanistických ideálů a morálně politických hodnot.“²⁴

Práce Johna Locka a Jeana Jacqueuse Rousseaua položily základ nového nazírání na suverenitu lidu. Rousseau svým dílem ovlivnil smýšlení následujících generací a nezřídka bývá označován za největšího filosofa od dob Aristotelových. Položil základ myšlenky, že lid jakožto nejvyšší suverén by měl být nejvyšším zákonodárcem, zatímco moc výkonnou by měl přenechat k tomu ustavené vládě. Vláda pak v jeho pojetí představuje sluhu suveréna a se suverénem by neměla být směřována.²⁵

„(...) výkonná moc nemůže patřit celku jako moc zákonodárná nebo svrchovaná, protože tato moc záleží jen v jednotlivých aktech, které nepatří do oboru zákonů, a proto ne do oboru suveréna, jehož všechny činy mohou být jen zákony (...). Právě proto je ve státě vláda, která se nevhodně směšuje se suverénem, jehož je jenom sluhou.“²⁶

²¹ CAMPANELLA, Thommaso. *Sluneční stát*. Praha : Rovnost, 1951. 115 s.

²² *Liberté, égalité, fraternité* bylo heslem Velké francouzské revoluce roku 1789.

²³ K tomu srov. čl. 2 Ústavy Francouzské republiky.

²⁴ PŘIBÁŇ, Jiří. *Disidenti práva*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. Mezi právem a spravedlností: sociální prostor legitimizačních fikcí, s. 251.

²⁵ ROUSSEAU, Jean Jacques. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Praha : V. Linhart, 1949. 157 s.

²⁶ Tamtéž, s. 68.